

Bland häxor och missionärer i Kenya

Under tre år har jag och min familj haft förmånen att bo i Nairobi, Kenya. Tyvärr började det tredje året med en tragedi. Medan vi ännu var hemma i Sverige på sommarsemester dog en väns dotter, ännu inte ett år gammal. Hon dog på väg till sjukhuset i något som förmodligen var malaria eller komplikationer från malaria. Barnadödligheten här är kusligt hög.

PATRIK LINDENFORS

Vår vän blev förstas förkrossad. Hon mår bättre nu, även om hon förståeligt nog ibland klappar ihop under sorgen. Det är säkerligen något hon aldrig helt kommer att komma över. Mardrömmen för vilken förälder som helst är ju att förlora sitt barn.

Viljan att finna mening i sådana här händelser är gigantisk för vem som än drabbas, vilket förklarar ett bisarrt resonemang som uppstod runt dödsfallet. Jag fick höra det när jag skulle hämta min yngste son på dagis. En fröken sa "Visst är det tragiskt med den lilla flickan?"

"Ja, fruktansvärt", svarade jag.

"Hur kan människor göra sådant?", sa hon då. Jag förstod ingenting. Det visade

sig då att lärarna och vår vän resonerat sig fram till att dödsfallet bar alla tecken (plötslig död i sjukdom) på att vara ett fall av förhäxning.

Först skyldes förhäxningen på flickans pappas familj. Det var ju där hon dog. Men de var uppenbarligen inte onda nog för att vara misstänkta länge (de var ju också förkrossade). Istället utsågs en annan bekant till häxa. Modern till den döda flickan och den utpekade "häxan" är inte kompisar. "Häxan" går inte riktigt ihop med någon och hade "därför" ett motiv.

Riktigt uppenbart att det var just den utpekade kvinnan som förhäxat familjen blev det tydligen när den döda flickans

moster körde av vägen med hela sin familj. Det "gick bra". Mostern fick alla framtänderna utslagga, men de gick att sätta fast igen. Den minsta bebisen bröt benet, men det var bara att sätta ihop igen. Tyvärr sattes benet ihop fel. Då var systemens besparingar slut, så vi fick rycka in med en del pengar för att benet skulle kunna opereras för att läka ihop rätt. Annars hade det helt enkelt fått gå obehandlat och läka ihop fel. Det är för jävligt att vara fattig. Och mostern med familj är inte ens särskilt fattiga med lokala mått mätt.

Förhäxningar är tydligen vanliga här nere. Kan man inte konsten själv kan man gå till kunniga häxmästare och

beställa sin förbannelse. Vissa stammar är bättre på att förhäxa än andra. Bäst av alla är indierna, de har kraftfull häxkonst med sig från Indien. Vi vita kan däremot ingenting om sådana saker. Förmågan sitter nämligen i blodet. Har man inte rätt blod kan man ej heller bli förhäxad. Det är därför vi "wazungus" (vita) inte tror på häxkonster och aldrig råkar ut för förhäxningar. "Då är det lätt att vara skeptiker!" De skulle bara veta om alla häxbränningar i vår historia – kanske lyckades vi elda upp allihop?

Det finns områden här i Kenya som är relativt fria från häxor. En stam – en av alla de olika stammar som utgör stamfederationen Luhya i sydvästra Kenya – lär numera vara nästan helt befriad från häxerier. Stammen hade en gång en häxmästare som var väldigt kraftfull och mycket ond. Han förhäxade många och hade hela stammen i sin hand. Men så blev han omvänd till kristendomen och blev "därför" god. Godheten yttrade sig i att han tillverkade ett gift som bara dödade häxor och trollkarlar. Det gick han sen och bjöd alla medlemmar i stammen på. "Människor dog i mängder", som jag fick det berättat för mig. Så nu finns nästan inga häxor och trollkarlar i den stammen längre. Godhet av den gamla skolan.

Det övernaturliga i alla dess former upptar mycket av människors tid härnere. Det känns ibland nästan som att vara i USA. Kristendom och islam är stora inslag i det kenyanska samhället (jag utsattes t.ex. nyligen av kristen (åter?) mission från en massaj), förutom de ursprungliga afrikanska religionerna, som dock blir mer och mer utrotningshotade.

I Nairobi är de kristna kyrkorna dominerande, i många olika former och inriktningar. Kristendomen, i alla fall protestantvarianten, har nu den egenheten att vem som vill får ställa sig upp och predika, och alla måste ju ha sin egen krok att fånga människor med. Så här finns t.ex. en kyrka där alla män bär turban och ett rött tejkors fasttejpät över hjärtat. Medlemmarna marscherar i kaftaner och viftar med flaggor varje

söndag. Det finns också kyrkor som lovar rikedomar och framgång bara man ber (onekligen mycket frestande för en fattig) och ger rikligt med kollekt. Det finns kyrkor där prästerna har helande förmågor ("The Jesus Ministries: Saves, Heals and Satisfies"), kyrkor som inte har sin teologi riktigt klar för sig ("The Lord of the Rings Church") och kyrkor om ägnar sig åt rituellt låtsaskannibalism ("Nairobi Catholic Church"). En lokal pastor botade infertilitet genom att få spädbarn att uppkomma mirakulöst. Han är nu inför rätta anklagad av en grupp föräldrar som mindre mirakulöst fick se sina spädbarn försvinna.

Att Kenya till stora delar är kristnat har inte fått "häxeriet" att minska det minsta. Det är i och för sig inte så konstigt när man betänker hur väl häxanklagelser och kristendom har samsats under historiens gång, inte minst i västerlandet. Den rätta boten mot "häxeri" är självklart inte en tro på något annat övernaturligt (eller att bränna häxor på bål, eller att döda dem med gift). Det som fick "häxeriet" att minska i väst var istället att tillräckligt många människor slutade tro på övernaturliga förklaringar av naturliga fenomen överhuvudtaget.

Liksom en gång skedde hos oss själva har den traditionella Afrikanska vidskepelsen i mycket blivit inorporerad i den lokala varianten av kristendom. I andra fall lever den vidare på sidan om. Den kristna missionen har istället för upplysning lämnat ett annat arv efter sig. Inte de missionsskolor och missionsjukhus som finns spridda över Afrika; det är inget unikt för missionen. Det finns ett stort antal andra organisationer som driver skolor och sjukhus, utan någon baktanke rörande elevens och patienters själar. Istället är det unika arvet från missionen – det missionärerna verkligen har lyckats med – att de ersatt den traditionella formen av vidskepelse med sin egen. I den processen har de lyckats ta död på många av de unika kulturformer som från början fanns här i Afrika. En del människor här vet inte ens om att deras förfäder en gång hade en egen kultur med egna myter och egna traditioner.

Självklart finns det exempel på Afrikanska traditioner som är vedervärdiga och som verkligen vore bra om de försvann – kvinnlig omskärelse är en – men inte hjälper det att tro på Jesus för att förstå det. Lika självklart finns det också Afrikanska kulturformer som är värda att bevara. Många av dessa kommer vi aldrig att få höra talas om.

Upprördheten var stor runt om i världen när talibanerna sprängde gamla buddhastatyer i Afghanistan. Men den förstörelsen var ytterst blygsam i jämförelse vad missionärerna gjort med Afrikas myriad av kulturyttringar. För missionärerna räckte det inte med att förstöra gamla stenstatyer – ibland finns här inte ens så handfasta saker att förstöra. Här var det fråga om att utrota hela kulturer.

Missionsverksamhet pågår än i dag i stor skala världen runt.

Patrik Lindenfors, Forskare i zoologisk ekologi vid Stockholms universitet